

Людмила Коткова,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського

Стилізація як засіб розвитку літературної компетентності учнів 9-11 класів

УДК 82-995:373.5.016:821.09(477)

<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.4.340477>

У сучасній школі одним із пріоритетних завдань є розвиток читацької та літературної компетентності учнів. Нерідко старшокласники сприймають художній текст поверхово: сюжет, емоції, кілька яскравих образів. Водночас відчуття стилю, авторської манери, специфічної інтонації й образності часто залишаються поза увагою. Саме тому актуальним стає пошук методів, які допомагають школярам не лише інтелектуально, а й емоційно відчувати різницю між письменниками, збагнути, як кожен автор «говорить» зі світом через власну мову. Одним із таких методів є стилізація — вправи зі створення текстів у стилі відомих письменників або аналіз авторських особливостей через порівняння варіантів викладу однієї думки.

Практика стилізації дає змогу поєднати мовний і літературний компоненти навчання, забезпечити інтегрований підхід, розвивати як аналітичні, так і творчі навички учнів. Завдяки таким завданням учні бачать, що мова — це не лише пунктуація й орфографія, а передусім простір для творчості, індивідуальності, художнього осмислення світу, а література — не лише сукупність творів, обов'язкових для вивчення, а живий діалог поколінь, духовний досвід, закодований у слові, який відкривається по-новому завдяки вдумливому читанню, аналізу й спробам творчої стилізації. Для вчителя ж це можливість оживити урок, дати матеріал, що працює на зацікавлення й мотивацію.

© Людмила Коткова, 2025

Метою запропонованої методики є формування в учнів уміння впізнавати й описувати індивідуальний стиль письменників, а також розвивати їхні навички у сфері творчого письма. Завдання, які постають перед педагогом, можна сформулювати так: ознайомити старшокласників із поняттями «індивідуальний стиль», «художні засоби», «стилізація»; навчити аналізувати текст на рівні лексики, синтаксису, образної системи; виробити вміння порівнювати авторські тексти з власними спробами наслідування тощо. Очікувані результати включають здатність учнів визначати характерні мовні маркери стилю, виявляти закономірності побудови художнього тексту, створювати власні стилізації та робити висновки про взаємозв'язок між епохою, світоглядом автора і його художньою манерою.

Теоретичною основою статті є поняття стилю, художнього засобу й стилізації. Індивідуальний стиль — це сукупність мовних і художніх особливостей, притаманних конкретному письменнику, що робить його тексти впізнаваними. Художні засоби — це інструменти, за допомогою яких автор виражає свої думки та почуття (метафори, епітети, порівняння, інверсії, повтори, алегорії тощо). Стилізація — свідоме відтворення або наслідування стилю іншого автора, що в навчанні використовують як метод відчуття індивідуальної манери. Важливо відрізнити стилізацію від пародії: перша не має на меті висміювання, а прагне до занурення в авторську естетику.

Центральним матеріалом для роботи можуть стати різні виклади одного нейтрального тексту, стилізовані під різних українських письменників. Пропонуємо фрагменти для аналізу.

Нейтральний текст (оригінал).

Сьогодні в класі було тихо. Учні працювали самостійно. Хтось писав конспект, хтось закінчував домашнє завдання. Я спостерігала за ними й думала про те, як змінилися за рік. Декого не впізнати — на-

Наука — школі

стільки подорослішали. Надворі світило сонце. На душі було спокійно.

Григорій Сковорода (1722—1794).

У тиші класу, як у саду духу, кожен трудився самостійно. Один писав — і то був плід; інший міркував — і то була пісня розуму. Я ж споглядав те дійство, як мандрівник душі. Як змінились вони — ніби дозрілі колоски, що вже нахилилися до істини. За вікном — світло, у серці — мир.

Іван Франко (1856—1916).

Клас, мов лабораторія свідомості, де учні зосереджено працюють, а я, споглядаючи їхні постаті, бачу в кожному ту глибоку внутрішню боротьбу — між дитячим і дорослим, між учорашнім незнанням і завтрашньою правдою, і вражений тим, як дехто, мов справжній коваль власної долі, зумів збудувати себе наново, я відчуваю, що в цій зосередженій тиші панує той високий спокій, який властивий мислячому духові.

Михайло Коцюбинський (1864—1913).

Тиша в класі лежала м'яко, як промінь на віконній рамі. Діти писали, схилившись над зошитами. Їхні обличчя були світлі й зосереджені, як ранковий туман над полем. Я дивився — і серце тихо щеміло. Вони змінились. Увійшли в час. Сонце торкалося шибок, а душа мовчки всміхалась.

Всеволод Нестайко (1930—2014).

У класі було тихо, підозріло тихо! Ніхто не хрумтів чипсами, не крутився, не зникав «у туалет і назад за годину». Просто сиділи й писали. Я аж розгубився. Подорослішали, еге ж! Уже майже не ті, хто на початку року запитував, чи «це буде на НМТ». Сонце світить. А вчителька — щаслива, але насторожена.

Мирослав Дочинець (нар. 1959).

Клас сьогодні був тихим, як джерело перед світанком. Кожен трудився: хто з олівцем, хто з думкою. А я споглядав. Не для контролю, для розуміння. Бо діти за рік стали старшими — не віком, глибиною. Сонце торкалось шиб, а я дякував: за цей день, за спокій, за те, що маю кого вчити й від кого вчитись.

Юрко Іздрик (нар. 1962).

Тиша
клас — як недописаний вірш
хтось пише
хтось тоне в собі
я дивлюсь
і не шукаю сенсу
вони змінились
і я теж
сонце — як вікно в інше «тепер»

Андрій Кокотюха (нар. 1970).

У класі — тиша, як у напруженому детективі перед фіналом. Вони щось пишуть, але в кожного — своя

справа: один — конспект, інший — шпаргалку на випадок «а раптом перевірять». Дивлюсь — а за рік вирости. Не всі. Але тих, що вирости, — видно з першого погляду. Сонце світить, але за вікном — ще не кінець історії.

Сергій Жадан (нар. 1974).

У класі тихо,
як на вокзалі після останнього потягу.
Вони пишуть —
серйозно, зосереджено, майже доросло,
я дивлюсь і думаю, як швидко все
обертається:
ще вчора — сміх, дурниці,
«а можна переслати?»,
а тепер — тиша.
Сонце б'ється в скло,
і всім нам хочеться просто
не зникнути.

Стилізація фрагментів на уроках літератури дає школярам змогу здійснити своєрідну «подорож у часі» від світу одного письменника до іншого, ніби перемикаючись між різними духовними та художніми вимірами. Такий прийом допомагає не лише краще зрозуміти естетику митця, а й відчутти красу й багатство українського слова, навчитися уважно спостерігати за його інтонаційними відтінками. Учні поступово усвідомлюють: щоб збагнути стиль автора, потрібно читати його твори вдумливо й не поспіхом, занурюючись у їхню образну систему. Саме тоді література відкривається як джерело духовного збагачення, яке дає силу й натхнення. Тож закликаючи школярів читати й перечитувати добру літературу, ми не лише вчимо їх аналізувати тексти, а й виховуємо емоційно чутливу, культурно розвинену особистість.

Щоб використання стилізованих фрагментів на уроці української мови та літератури не обмежувалося лише демонстрацією, доцільно поєднувати їх із різними видами вправ. Завдяки такій роботі учні не просто читають і впізнають авторську манеру, а й активно аналізують художні засоби, експериментують зі стилями та створюють власні тексти.

Наприклад, на першому етапі учні читають фрагменти творів українських письменників і визначають їхній емоційний настрій. На другому — заповнюють таблицю «Мовні та стильові особливості», виписуючи конкретні художні засоби та роблячи висновки про загальну манеру письма. На третьому етапі можна провести порівняльний аналіз: які риси спільні в запропонованих стилізованих фрагментах і оригінальних авторських. Четвертий етап передбачає творче завдання — написати власний твір у стилі одного з обраних авторів або поєднати ознаки двох стилів у єдиному тексті. Окремою цікавою вправою може стати «інтерпретаційне коло»: учні обговорюють, як змінюється зміст і сприйняття тексту залежно від стилю, що втрачається й що набувається в кожній версії.

Для зручності пропонуємо приклад таблиці.

Таблиця 1

«Мовні особливості творів»

Автор	Мовні особливості оригінальних творів письменників(епітети, метафори, порівняння тощо)*	Стильові особливості (ритм, синтаксис, настрій, інтонація)	Мовні особливості стилізованих фрагментів (епітети, метафори, порівняння тощо)
Григорій Сковорода		філософічність, символічні образи, афористичність	«сад духу», «пісня розуму», «дозрілі колоски», «колоски нахилилися до істини»
Іван Франко		розгорнуті речення, інтелектуальна глибина, пафос мислення, громадянська інтонація, мотив боротьби	«лабораторія свідомості», «коваль власної долі», «зумів збудувати себе наново», «в цій зосередженій тиші панує той високий спокій»
Михайло Коцюбинський		кольоропис, пейзажність, сенсорні відчуття, плин почуттів	«тиша лежала м'яко», «світлі обличчя як ранковий туман над полем», «увійшли в час», «сонце торкалося шибок», «душа мовчки всміхалась»

Всеволод Нестайко		легка іронія, розмовна інтонація, динаміка	«підозріло тихо», гумор, побутова деталізація
Мирослав Дочинець		медитативність, філософська простота, афористичність, екзистенційна атмосфера	«джерело перед світанком», «старші глибиною», «дякував за цей день, за спокій, за те, що маю кого вчити й від кого вчитись»
Юрко Іздрик		відсутність пунктуації, мінімалізм, екзистенційність	фрагментарність, вільний вірш, «клас — як недописаний вірш», «сонце — як вікно в інше «тепер»»
Андрій Кокотюха		напружена оповідь, детективний сюжет, деталі буденності	«тиша, як у напруженому детективі», «шпартгалка», «за вікном — ще не кінець історії»
Сергій Жадан		музичний ритм вільного вірша, урбаністичні образи, суміш романтизму й буденності	«тихо, як на вокзалі», «сонце б'ється в скло», «і всім нам хочеться просто не зникнути»

Для оцінювання таких завдань важливо враховувати як точність спостережень, так і творчість у виконанні. Пропонуємо критерії: 1) уміння знаходити й називати художні засоби (до 3 балів), 2) здатність робити висновки про стиль (до 3 балів), 3) відповідність творчих завдань обраному стилю (до 3 балів), 4) оригінальність і глибина власних текстів (до 3 балів). На нашу думку, учитель має поєднувати мовний аналіз із розвитком творчого письма.

Нижче подаємо ще низку завдань, які можна використовувати як окремо, так і в комплексі, залежно від навчальних цілей та рівня підготовленості класу.

*У цей стовпець учні вписують художні образи із запропонованих учителем творів

Завдання 1. «Упізнай автора»

Учням пропонують стилізовані фрагменти без значення імен авторів. Завдання — визначити, під стиль кого з письменників вони написані, аргументувати відповідь з покликанням на характерні мовні й образні особливості митців.

Методичний коментар. Вправа розвиває вміння спостерігати стилістичні маркери: наприклад, довгі синтаксичні конструкції в І. Франка, кольорові описи в М. Коцюбинського, урбаністичну інтонацію С. Жадана тощо.

Таблиця 2

Приклад аргументації до завдання «Упізнай автора»

Фрагмент (стилізація)	Характерні риси	Імовірний автор
«У тиші класу, як у саду духу...»	філософічність, алегорії, образ колосків	Григорій Сковорода
«Клас, мов лабораторія свідомості...»	пафос, боротьба, метафора коваля долі	Іван Франко
«У класі тихо, як на вокзалі після останнього потягу»	урбаністичний образ, метафора самотності	Сергій Жадан

Завдання 2. «Заміни художній засіб»

У кожному фрагменті учні знаходять один-два різні художні засоби (метафору, порівняння, епітет) і пробують замінити їх іншими, але в стилі цього ж автора.

Наприклад, у М. Коцюбинського «тиша лежала м'яко, як промінь на віконній рамі». Завдання: замінити порівняння, але так, щоб воно залишилося в «кольорописній» і сенсорній манері М. Коцюбинського.

Методичний коментар. Учні тренуються бачити закономірності образотворення в конкретного письменника.

Таблиця 3

Приклад до завдання «Заміни художній засіб»

Автор	Фрагмент (стилізація)	Художній засіб	Завдання для учня
Григорій Сковорода	«У тиші класу, як у саду духу...»	порівняння, метафора	Замініть порівняння на інше (наприклад: «як у храмі слова»), зберігаючи філософічний тон

Михайло Коцюбинський	«Тиша в класі лежала м'яко, як промінь на віконній рамі»	порівняння	Замініть порівняння, використавши інший природний образ (наприклад: «як подих вітру над травом»)»
Всеволод Нестайко	«У класі було тихо, підозріло тихо!»	повтор + експресія	Переформулюйте повтор у гумористичній манері («тихо-тихо, аж вуха лоскоче»)»

Ключі для завдання «Заміни художній засіб»:

Г. Сковорода. Порівняння мають бути у філософському, символічному ключі: *сад, храм, колос, світло істини, зерно духу*. Якщо дитина пише «як на вечірці», це стилістично не підходить.

М. Коцюбинський. Образи природи, кольори, світло-тінь: *як тінь дерева, як росинка на траві, як сонячна пляма*.

В. Нестайко. Легка іронія, гумористичний ефект, перебільшення: *так тихо, що навіть муха злякалась, тихо-тихо, як перед вибухом сміху*.

Завдання 3. «Відредагуй невідповідність»

Учням пропонують той самий фрагмент, але з навмисними вставками, які стилістично не відповідають автору (наприклад, у Г. Сковороди вставити жаргонізм, у С. Жадана — архаїзм).

Завдання: у кожному фрагменті знайдіть «зайвий» елемент — щось, що не відповідає стилю. Виправте.

Наприклад: у Г. Сковороди раптом з'являється слово «лайк» — замініть його стилістично доречним; у С. Жадана трапляється слово «супротивник» — підберіть сучасний відповідник; у В. Нестайка є надто складна метафора — спростіть її, зберігши гумор.

Методичний коментар. Вправа допомагає точніше відчутти стильові межі, показує, що авторська манера має внутрішню цілісність.

Завдання 4. «Порівняй емоційний тон»

Учні створюють схему або таблицю, у якій визначають емоційне забарвлення кожного стилізованого уривка (медитативний, урочистий, іронічний, урбаністично-меланхолійний тощо). Далі обговорюють, як різні стилі змінюють наше сприйняття однієї й тієї самої ситуації.

Методичний коментар. Це завдання спрямоване на розвиток емпатійного читання й літературної чутливості.

Таблиця 4

Приклад до завдання «Порівняй емоційний тон»

Автор	Емоційний тон	Доказ (запропонована вчителем стилізована цитата)	Доказ (варіант стилізованої цитати учнем / ученицею)
Нейтральний текст	спокій, рівновага, буденність	«Учні працювали самостійно... На душі було спокійно»	
Іван Франко	напруженість, серйозність, пафос, контраст «боротьба — зростання»	«...глибока внутрішня боротьба — між дитячим і дорослим»	
Юрко Іздрик	лаконізм, мінімалізм, легка відстороненість, гра з формою, відчуженість	«тиша / клас — як недописаний вірш»	
Сергій Жадан	меланхолія, урбаністичний сум, самотність, спроба втримати теперішнє	«...як на вокзалі після останнього потяга»	

Ключі для завдання «Порівняй емоційний тон» (до інших авторів).

М. Коцюбинський. Ніжність, психологічна ліричність, кольорові враження.

В. Нестайко. Гумор, несподіваність, легка пародійність.

М. Дочинець. Медитативність, мудрість, подяка.

А. Кокотюха. Напруження, детективна інтрига, натяк на конфлікт.

Завдання 5. «Створіть власну стилізацію»

Учні отримують нейтральний текст (наприклад, опис шкільної перерви чи прогулянки містом) і мають написати його в стилі одного з наведених авторів.

Методичний коментар. Творче завдання розвиває продуктивне мислення й допомагає глибше засвоїти індивідуальний стиль письменника.

Завдання 6. «Перетвори на інший стиль»

Учні отримують один стилізований уривок і мають «переписати» його в стилі іншого автора із запропо-

нованих. Наприклад: зробити з фрагмента в стилі М. Коцюбинського — версію в стилі С. Жадана.

Методичний коментар. Така вправа розвиває креативність, гнучкість мислення й глибоке розуміння стилістичних особливостей.

Завдання 7. «Автор і доба»

Учні співвідносять особливості стилю з епохою, у якій творив автор. Наприклад, визначають, чому в Г. Сковороди — філософічність і біблійна символіка, у І. Франка — громадянський пафос, у С. Жадана — урбаністичні образи й вільний вірш.

Методичний коментар. Завдання формує історико-літературне мислення й демонструє, що індивідуальний стиль є водночас відображенням доби.

Таблиця 5

Приклад до завдання «Автор і доба»

Автор	Особливість стилю	Вплив епохи
Григорій Сковорода	філософські алегорії, біблійна образність	XVIII ст., барокова традиція, релігійно-філософська культура
Іван Франко	соціально-філософський пафос (поєднання громадянського пафосу з філософією), розлогі синтаксичні конструкції	кінець XIX — початок XX ст., доба національного відродження, прагнення до суспільних змін
Михайло Коцюбинський	пейзажна лірика, психологічний імпресіонізм, увага до кольору, настрою	початок XX ст., вплив європейського модернізму
Всеволод Нестайко	гумор, грайливість, елементи дитячої розмовності	радянська доба, орієнтація на дитячу літературу
Сергій Жадан	вільний вірш, урбаністичні образи, відчуття пострадянської реальності	кінець XX — початок XXI ст., сучасна українська культура

Як бачимо, стилізація як метод розвитку літературної компетентності учнів 9–11 класів має виняткову педагогічну цінність, адже вона поєднує аналітичний і творчий підходи до роботи з художнім текстом. Якщо традиційне вивчення літератури часто зводиться до переказу сюжету чи запам'ятову-

вання біографічних фактів, то стилізація допомагає учням зануритися в саму тканину художнього слова, відчути, як воно «працює» на рівні інтонації, ритму, образності. Це перехід від споглядального читача до активного співтворця, що сам пробує наслідувати індивідуальну манеру автора.

Висновок. По-перше, стилізація допомагає усвідомити поняття *індивідуального стилю* як унікального поєднання мовних, образних і синтаксичних прийомів, завдяки яким ми впізнаємо Г. Сковороду чи С. Жадана з перших рядків. Для старшокласників це відкриття часто стає ключовим: вони розуміють, що стиль — не абстракція з підручника, а жива особливість мислення й мовлення, яку можна відчути, а потім і відтворити. У такий спосіб формується читацька уважність і літературна чутливість — здатність бачити в тексті не лише зміст, а й спосіб його подання.

По-друге, цей метод створює *міст між мовою та літературою*. Учні починають розуміти, що орфографія чи синтаксис — це не тільки «правила», а матеріал для художнього конструювання. Завдання на заміну метафори чи редагування стилістичної невідповідності показують, що навіть найменша деталь може змінити тональність цілого тексту. Таке поєднання мовного аналізу й творчого письма робить уроки не сухими й формальними, а живими та інтегрованими.

По-третє, стилізація сприяє розвитку *креативного мислення й емоційного інтелекту*. Виконуючи вправи «Упізнай автора», «Створи власну стилізацію» чи «Перетвори на інший стиль», учні не просто відтворюють знання, а вчаться мислити образами, експериментувати зі словами, співвідносити текст із настроєм, відчувати інтонацію. Особливо цінним є завдання «Автор і доба»: воно формує історико-літературне мислення й демонструє, що стиль не існує у вакуумі, а є відображенням культурного й суспільного контексту. Учні усвідомлюють, чому в І. Франка наявний громадянський пафос, у М. Коцюбинського — кольорописна лірика, а в С. Жадана — урбаністичний ритм сучасності.

По-четверте, метод стилізації відкриває широкі можливості для *мотивації старшокласників*. Вони бачать, що література може бути цікавою не лише через сюжетні колізії чи драматичні події, а й через неповторність авторського голосу. Вправи з елементом гри, творчого експерименту, інтерпретаційного кола роблять уроки живими й різноманітними. Навіть ті, хто зазвичай ставиться до літератури скептично, можуть відкрити для себе новий спосіб сприйняття тексту — через відчуття стилю.

По-п'яте, для вчителя це метод, що дає змогу *індивідуалізувати навчання*. Стилізацію можна застосовувати на різних рівнях: від елементарного «впізнай автора» до складного «перепиши в стилі іншого письменника». Завдяки цьому кожен учень може відчути успіх і зробити крок уперед: хтось навчиться уважніше помічати метафори, хтось — експеримен-

тувати з формою, хтось — проводити історико-літературні паралелі.

Важливо й те, що методика стилізації сприяє *вихованню естетичного смаку*, адже, пробуючи наслідувати стилі великих майстрів слова, учні поступово виробляють власний «слух» до тексту, відчувають різницю між живим і штучним, між органічним і випадковим. Це не лише літературна, а й загальнокультурна компетентність, що знадобиться їм у будь-якій сфері життя.

Отже, стилізація — це не вправа на «імітацію стилю», а метод глибокого занурення в художній текст, спосіб поєднати знання й творчість, аналітику й емоції, літературу й життя. Вона допомагає сформувати в старшокласників не лише навички аналізу, а й *відчуття тексту як живої матерії*, що дихає й промовляє по-різному в кожного автора. Для вчителя ж це інструмент оживлення уроку, створення атмосфери співтворчості й діалогу.

У перспективі використання стилізації може стати частиною цілісної методики формування літературної компетентності XXI століття, яка базується не лише на знанні канонічних творів, а й на умінні розуміти, інтерпретувати й творити власні тексти, адже сучасна школа має готувати не просто читача, а мислячу, чутливу особистість, здатну бачити в слові не лише інформацію, а й красу, силу, емоцію. І саме стилізація є одним із найефективніших засобів цього процесу.

Список використаних джерел

1. Дочинець М. Криничар. Мукачево: Карпатська вежа, 2012. 332 с.
2. Жадан С. Життя Марії. Чернівці — Харків: Фоліо, 2009. 186 с.
3. Іздрик Ю. Таке. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 248 с.
4. Кокотюха А. Червоний. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 320 с.
5. Коцюбинський М. Твори в 7 томах. К.: Наукова думка, 1973–1975.
6. Нестайко В. Тореадори з Васюківки. — К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2023. 216 с.
7. Сковорода Г. Сад божественних пісень. К.: Андронум, 2021. 118 с.
8. Франко І. Зібрання творів у 50 томах. — К.: Наукова думка, 1976–1986.